

TAM-REVY

Meddelanden från TAM-Arkiv. Nr 2/2007

När experter står mot experter s. 12

En skådespelare i fackets bana s. 16

Göteborgs postbibliotek s. 19

**Kvinnlig polis i en föränderlig
värld 1950-1980 s. 3**

Från väktare till expert

Sveriges kriminalvårspolitik har länge varit och är i huvudsak inriktad på att söka förebygga brottslighet (en uppgift för bl.a. Brottsförebyggande rådet). När en människa döms till fängelse försökte samhället länge endast bedriva kriminalvård. Ingen skulle främst straffas genom att staten eller samhället hämnades på brottslingarna utan vårdas genom att bl.a. lära dem yrken i fängelset. På så sätt skulle de återanpassas till samhällslivet så att de kunde klara sig på "hederligt sätt" när de frigavs.

På senare år har det skrivits i media om en ökning av våldsbrotten och att antalet uppklarade brott minskar. Som läsare kan man få intrycket att polisen inte har tid och att politikerna bagatelliserar kampen mot brottsligheten. Mot denna bakgrund har diskussionen varit het inom politiken om balansen mellan straff och vård inom kriminalpolitiken. Samtidigt som kriminalpolitiken förändras har antalet kvinnor inom poliskåren ökat markant. I detta nummer av TAM-Revy speglas förändringen av det svenska polisyrket, en förändring som pågår parallellt med ändringar i svensk kriminalpolitik.

Debatten om demokratins livsvillkor är vital. I den har vissa debattörer varnat för ett expertvälde där de som verkligen fördjupat sig i ett ämne i realiteten bestämmer hur förändringar ska genomföras och inte de som är folkvalda eller är involverade i demokratin via en folkrörelse. Detta heta ämne behandlar Anders Björnsson i föreliggande nummer av TAM-Revy.

Få människor i Sverige är så förknippade med kulturen och kulturarbetarnas villkor som Teaterförbundets mångårige ordförande Thomas Bolme. Han har fått försvara folkets behov av kultur. Det gäller framför allt all nyskapande eller nydanande kultur som bryter nya vägar och ligger i tiden eller pekar framåt. Han har säkert fått brottas med frågan om kulturarbetarnas känslighet för nya synsätt och värderingar. Bolme är en person som i viss utsträckning präglats av en tid då man ansåg att de flesta nydanande och av senare tid uppskattade kulturarbetare nästan alltid ringaktats eller totalt förbisets av staten eller samhället. Staten eller samhället sågs ofta som reaktionärt eller opportunistiskt. Läsarna av detta nummer av TAM-Revy får ta del av intervjun med Bolme om hans fackliga arbete. Det kan också vara av värde att i korta drag känna till hans arbete med kulturen i vid mening.

Lars-Erik Hansen

I DETTA NUMMER

Redaktören har ordet	2
Kvinnlig polis i en föränderlig värld 1950-1980	3
Kvinnliga poliser motarbetades av sin egen fackförening	10
När experter står mot experter.	
Marginalanteckningar efter ett avslutat bokprojekt	12
En skådespelare i fackets bana.	
Thomas Bolmes 43 år i Teaterförbundet	16
Göteborgs postbibliotek – bildning för posttjänstemännen	19

TAM-REVVY NR 2 • OKTOBER 2007

Ärgång 10

Redaktör

Lars-Erik Hansen

I redaktionen

Lars-Erik Hansen, Björn Holmberg
Jessica Wahlén

Grafisk form och layout

Clou form/Madeleine Vestin

Kopiering

Wallin & Dalholm Boktryckeri, Lund

Omslagsbild

Kvarterspolic.

Foto & © Allan Myrman

Manusstopp till nästa nummer

Planerat till mars 2008

TAM-Arkiv

Grindstuvägen 48-50, 167 33 Bromma

Telefon: 08-54 54 15 60

Telefax: 08-31 71 76

E-post: tam-arkiv@tam-arkiv.se

Hemsida: www.tam-arkiv.se

Postgiro: 487 40 99-7

TAM-Arkiv

Kvinnlig polis i en föränderlig värld 1950-1980

TAM-Arkiv har i samarbete med Arbetets museum i Norrköping drivit ett yrkesminnesinsamlingsprojekt. Syftet har varit att få poliser att berätta om sina yrkeserfarenheter. Nedanstående berättelse speglar ett yrke i förändring. Kvinnliga poliser var på 1950-talet relativt ovanliga. De få kvinnor som började utöva yrket fick ofta ett kyligt mottagande. Under efterkrigstiden har andelen kvinnor inom poliskåren ökat och brottsligheten har förändrats och blivit grövre. Mot denna bakgrund anser TAM-Arkiv att det är viktigt att personliga berättelser som speglar dessa förändringar når en bredare läsekrets.

Jag var polis!

Anledningen till att jag sökte till polisen var att jag ville arbeta med människor. I första hand var jag inriktad på att bli småskollärarinna och hade därför praktiserat flera somrar på olika barnkolonier samt varit praktikant och biträdande lärare vid Ehrenborg & Åkermarks Förberedande samskola vid Karlbergsvägen 14 och 32 i Stockholm (privatskola som numera är nedlagd). En tid före min anställning vid polisen vikarierade jag som vakt vid Kronobergshäktet - kvinnliga avdelningen – vid Kungsholmsgatan 37 i Stockholm och fick därigenom insikt i en värld, som jag dittills inte haft någon kännedom om. Jag fick även kontakt med många av de kvinnor, som fördes in misstänkta för olika brott eller som på grund av olyckliga och trasiga uppväxtförhållanden hamnat på ungdomsvårdsskolor eller direkt på gatan utan någon fast punkt i tillvaron. Det var förmodligen denna erfarenhet, som ledde till att jag beslöt mig för att söka till polisyrket.

Jag anställdes den 4 augusti 1958 tillsammans med tjugo andra kvinnor vid Stockholms polisdistrikt och genomgick först den s.k. Cp-kursen – två månader med lokalisering och trafikännedom, lokala ordningsstadgan, trafikdirigering,

yrkesetik m.m. Kursen leddes av kommissarie Bengt Rehnström, som var mycket uppskattad och lade stor vikt vid polisens etiska ansvar och allmänna uppträdande som en hjälpande instans bland allmänheten. Eftersom jag är född och uppväxt i Stockholm till skillnad från mina övriga kurskamrater, som kom från olika delar av landet, så kände jag mig från början hemmastadd och hade kartan i huvudet även om jag inte kunde namnet på varenda liten gatstump. Efteråt har jag ofta tänkt på vilken omställning det måste ha varit för den, som för första gången satte sin fot i huvudstaden och skulle lära sig hitta överallt och dessutom kunna hjälpa alla andra, som frågade om olika adresser. Vid min anställning som polisaspirant erhöll jag ett tjänstenummer – 175/Cp.

Efter denna kurs började Polis-skolan, som då var inrymd i Postens hus vid Sysslomansgatan på Kungsholmen. Jag hade då flyttat hemifrån och hyrde ett litet rum på samma gata och hade därför mycket nära till skolan. I den teoretiska utbildningen med olika hithörande ämnen såsom straffrätt, specialstraffrätt, civilrätt, ordningspolitstjänst, protokollering, svenska m.m. ingick även fysisk träning med simning och livräddning samt pistolskjutning. Den senare övningen skedde företrädesvis ute på Grimsta pistolskyttebana.

Direkt efter avslutad polisskola

placerades samtliga kvinnliga polis-aspiranter i S:t Klara vid 4:e polisvakt-distriktet, Regeringsgatan 79-81 i Stockholm. Även den allra första gruppen av kvinnliga poliser i Stockholm hade placerats här mitt i city medan de manliga i någon mån fick välja i vilket polisdistrikt, som de önskade tjänstgöra. Anledningen till att alla kvinnor placerades i ett och samma distrikt sades vara lokalfrågan och tillgången till piketrum, toaletter, garderober m.m. samt att vi ansågs behöva ett kvinnligt befäl varför Brita Nord (tidigare polissyster med tjänstgöring vid kriminalpolisen, där hon haft utredningsarbete vid olika rotlar) tillförordnades som förste polisassistent och fick uniformstjänst. Av den första gruppen kvinnliga poliser fanns tyvärr inte många kvar i Klara, då vi nya kom dit. Anledningen var den kärva atmosfär och det kyliga mottagande, som de manliga kollegorna bestått dem. Många hade inte klarat av den psykiska press, som det innebar att överleva den "utfrysning", som de manliga poliserna hade föresatt sig att utöva mot oss kvinnor för att få bort oss. Ordet "mobbing" var inte uppfunnet vid denna tid men skulle väl vara dagens beteckning för den behandling, som vi kvinnor utsattes för av våra manliga kollegor. Jag vet än i dag inte huruvida distriktschefen, kommissarie Roland Vret-hammar kände till personalläget ➤

eller om han bara inte brydde sig. Man tilltalade inte oss kvinnor, man lät dörren falla igen framför näsan om det kom en kvinna efter, man patrullerade timme efter timme under djup tystnad och underlät att informera oss nya vad som gällde i distriktet och vilka de "kända kunderna" var och deras egenheter. Till denna avoghet bidrog också att vi kvinnor hade gått ur "Kamraterna", som var de obefordrade polisernas fackförening, och gått in i Polisförbundet. Anledningen härtill var att vi i vår egen facktidskrift hade kritiserats och utlämnats och därför kände att vi inte hade något stöd därifrån. Som tur var hade inte alla manliga poliser gått med i "operation utfrysning" utan det fanns några med omdömet i behåll och som ansåg att det var fel forum att låta oss bära hundhuvudet för ett beslut, som fattats av högre dignitärer.

Själv gjorde jag mitt första tjänstgöringspass i uniform – kl. 23.00 - 07.00 – i Klara påskaftonen 1959.

Den turlista, som då gällde var följande: Dag 1: 23.00-07.00 Dag 2: 18.00-02.00 Dag 3: 15.00-23.00 Dag 4: 10.00-18.00 Dag 5: 07.00-15.00 Dag 6: Fridag Dag 7: 23.00 - 07.00 o.s.v. Timmarna 07.00 - 10.00 samt 15.00 - 18.00 innebar under vardagar alltid trafikdirigering med handtecken eller genom att manuellt påverka de befintliga trafiksignalerna vid olika gatukorsningar genom att trycka fram intervallen och förkorta respektive förlänga de olika trafikfaserna. Vid Tegelbacken fanns då en vitmålad trafikdirigeringskur avsedd för den dirigerande polisen och försedd med ett litet värmeelement att användas under kalla vinterdagar. Trafiksignalerna påverkades genom en vev inne i trafikdirigeringskuren och det gällde att avpassa de olika faserna så att det alltid blev grönt ljus för spårvagnstrafiken på Vasagatan. I övrigt gällde fotpatrullering i olika områden inom S:t Klara polismästardistrikt. Den tidigare linjepatruller-

ingen var i stort sett avskaffad till förmån för områdespatrullering. I ett område ingick flera gator och en polis kunde också få flera områden att patrullera i t.ex. område A+B+C, vilket innebar Norrmalmstorg, Biblioteksgatan och Norrlandsgatan. Sommartid kunde man dock få mindre områden som t.ex. västra eller östra allén i Kungsträdgården. Varje vaktområde förfogade också över en tjänstebil och i Klara gick då en Dodge – om jag minns rätt – av äldre modell. Det sades att en distriktsbil först hade gått cirka 30.000 mil som radiobil och därefter eventuellt ytterligare 10.000 mil som reservbil varefter den blev distriktsbil. Envar kan ju förstå att den då inte var i bästa skick. Distriktsbilen användes dels av distriktschefer för transport till och från Polishuset eller andra platser, dit han hade ärenden, och dels av de äldsta i varje tur för bilpatrullering. För de yngsta gällde alltid fotpatrullering eller kommandering till olika

Polisbil. Foto & © Gösta Ask.

aktuella och polisinsatskrävande platser såsom Djurgården sommartid, vissa ambassader m.m.

Efter ungefär ett års tjänstgöring i S:t Klara – då med tjänstenummer 106/4 – fick jag möjlighet till förflyttning och hade då att välja på Kungsholmen – 3:e polisvakt-distriktet – eller Adolf Fredrik d.v.s. 5:e polisvakt-distriktet. Jag hade ingen speciell känsla för någotdera distriktet och trodde att atmosfären skulle vara lika negativ vart jag än kom så jag valde – utan någon större entusiasm – Adolf Fredrik, kanske tack vare att jag som helt liten bodde inom detta polisdistrikt på Ynglingagatan och kanske för att jag under ett par somrar tagit hand om barn från Matteus församling och därför hade en viss känsla för denna del av sta'n. Hur som helst så blev jag år 1960 placerad vid Adolf Fredriks polisvakt-distrikt vid Kammakargatan 36 i Stockholm och mitt nya tjänstenummer blev 38/5. Polisen hade fortfarande vissa militära drag kvar och vid inspektion gällde det att "lämna av" med honnör samt tjänstenummer och namn samt i vilket område eller tjänsteuppdrag, som man fullgjorde. IK (= inspektionskonstapeln) åkte runt i bil och kunde när som helst "dyka upp" och begära avlämning. Vissa inspektionskonstaplar var mycket nitiska i sin tjänsteutövning och "jagade" de patrullerande konstaplarna dag och natt för att kontrollera att de fanns ute där de skulle vara. För dessa inspektionskonstaplar gällde emellertid att de skulle stiga ur sitt fordon vid inspektion. Av bekvämlighets-skäl satt de emellertid oftast kvar i sina bilar och vevade endast ner sidorutan för att inspektera, varför det blev en sport för den patrullerande konstapeln att, då K-bilen närmade sig, vika av in på närmaste enkelriktade gata och därvid "lura" IK, som fick köra runt kvarteret för att komma på rätt sida – om konstapeln inte då redan hade vänt helt om och var på väg åt andra hållet.

Vid Adolf Fredriks polisvakt-

distrikt rådde en helt annan anda än i Klara och min förvåning var stor, då jag hälsades välkommen av kollegor och befäl. Endast ett par av de manliga kollegorna hade försökt att fortsätta "operation utfrysning" efter rekommendation från Klara, men efter att ha misslyckats med att få med övriga kollegor fann även dessa för gott att kapitulera och uppföra sig som folk. Adolf Fredriks polisstation var inrymd i ett gammalt hus i olika våningar och med logement (tidigare stall) och kafferrum över gården samt garage för distriktsbilen 105: an – en gammal Plymouth av okänd årgång – inne på gården. Lokalerna var alltså långt ifrån moderna, men atmosfären var gemytlig och trivsamt och jag fann mig genast tillrätta och stortrivdes så som jag aldrig hade gjort i Klara. Varje 7- och 15-tur var det trafikdirigering vid Norrtull – 3/5 – där det behövdes tre konstaplar för att få morgon- och eftermiddagstrafiken att flyta smidigt. Vid den här tiden fanns en stor rund gräsmatta vid Norrtull och genom denna gick spårvagn nr 15 från Norrtullsgatan och vidare Uppsalavägen norrut. En polis hade alltså ansvaret för Norrtullsgatan, en annan stod vid Sveavägens mynning medan den tredje tog hand om trafiken vid Norra Stationsgatan. Genom att samköra dessa tre gator jämte spårvagnen så flöt rusningstrafiken utan komplikationer och det hände ofta att bilister tutade och hälsade på de tjänstgörande konstaplarna, som de kände igen. Det var roligt att dirigera och tiden gick fort även om det vintertid kunde blåsa nog så kallt på denna plats. Inom Adolf Fredriks polisdistrikt låg också Observatorielunden, där många hundägare om morgnarna rastade sina kära husdjur och även hälsade på de poliser, som passerade förbi på väg mot Norrtull. Man lärde känna "sin" polis på ett sätt som inte skulle ha varit möjligt om vi inte hade gått till fots. Det är min erfarenhet att folk i gemen inte stoppar en radiobil för en bagatell

eller förfrågan men om det kommer en fotpatrullerande polis så törs man ta kontakt på ett annat sätt. Under tiden i 5:e ledde jag även en deckarklubb på Karlbergs Gård en dag i veckan och vissa av deltagarna kände jag sedan tidigare barnkollo i Hälleforsnäs där jag varit ledare. De flesta av de barn, som jag hade haft hand om under dessa koloniser, bodde på gatorna runt omkring och jag möttes dagligen av bekanta ansikten.

Jag var även aktiv inom skytteföreningen och vi tränade ute på skjutbanan vid Pampas och tävlade mot andra lag vid andra polisvakt-distrikt i Stockholm. Efter något år förstärktes distriktets bilpark med en ny Ford Taunus-buss, som lämpade sig för såväl person- som godsbefordran. Inom Adolf Fredriks polisdistrikt bodde många människor till skillnad från Klara, som mest bestod av varuhus och andra affärer, kontor och bankpalats, biografier, restauranger och liknande nöjeslokaler. I Adolf Fredrik fanns en hemkänsla, människorna där kände igen "sina" poliser och hälsade ofta. Allmänhetens inställning till oss kvinnliga poliser upplevde jag som enbart positiv, visserligen nyfiken men på ett positivt sätt.

Ibland tittade jag in i världsrekordsimmaren Arne Borgs tobaksaffär på Drottninggatan strax söder om Kungstensgatan och när han inte var upptagen av kunder så berättade han gärna och länge om alla de simtävlingar, som han vunnit genom åren och då främst guldmedaljen i OS 1928 i Amsterdam. Det var intressant att höra och det märktes att denna händelse var en höjdpunkt i Arne Borgs liv och ett minne, som han ofta återkom till.

Runt Odenplan stod nasarna och bjöd ut frukt och blommor eller andra varor. Eftersom de inte hade tillstånd till fast saluplats så bjöds varorna oftast ut från en bricka fastsatt med en rem över försäljarens axlar. Att bedriva försäljning på själva Odenplan var dock förbjudet, ➤

men däremot tillåtet på Norrtulls- och Vegagatan inom angivet avstånd från Odenplan. Detta skulle kontrolleras av patrullerande konstaplar och rapportering ske om bestämmelserna inte följdes. Nasama kände mycket väl till gällande regler och skyndade ofta bort från den frestande säljplatsen invid EPA:s entré när de såg polisen närma sig. Sina lager förvarade nasarna inne på den gamla "skojargården" eller "nasartäppan" vid Holländargatan.

Arbetstiderna i Adolf Fredriks polisdistrikt var desamma som i Klara och alla övriga polisvakt-distrikt i Stockholm men 1961 förbättrades turlistan så tillvida att när en 07-tur inföll på en söndag så bortföll det passet och dubbelfridag erhöles var sjätte vecka. Det blev efterlängtdade långledigheter, då det var möjligt att resa bort på en kortare minisemester och koppla av vardagen. Från att ha börjat som polis-aspirant med en månadslön på 923 kronor avancerade jag med åren och ålderns rätt till e.o. poliskonstapel, ordinarie poliskonstapel och så småningom till fpk, som var förste poliskonstapel. Med tjänsteålder flyttades man upp automatiskt och lönen steg givetvis också något med varje steg.

År 1960 kunde jag flytta in i min första egna lägenhet, en 1:a på 36 kvadratmeter på Filipstadsbacken i Farsta, och det kändes härligt att få rå sig själv istället för att vara inneboende i ett litet hyresrum. Eftersom jag vuxit upp och bott i västertorp – Traneberg – under hela mitt liv så var väl inte Farsta någon önskedröm, men det var svårt att få en lägenhet över huvud taget och det gick inte att välja och vraka. Lägenheten i Farsta var en HSB-lägenhet, som jag lyckades få genom att överta min fars medlemskap i denna förening. Det var visserligen långt från min arbetsplats på Kammakargatan men eftersom jag arbetade skift och sällan reste i rusningstrafiken så kunde jag använda min bil – en Volkswagen 1200 indigoblå av 1960-års modell – nyinköpt på gatan för

8.600 kronor. Med den kunde jag också röra mig utanför sta'n och hälsa på släkt och vänner.

Trafikdirigering erfordrades ibland även vid S:t Eriksplan – 1/5 – men där fanns redan trafikljus, som vid trafikstockning under rusningstrafik kunde manipuleras manuellt för att snabbare tömma trafiken. Strax invid S:t Eriksplan på Gästrikegatan fanns vid denna tid en liten servering, som öppnade tidigt och erbjöd gröttfrukost med smörgås och kaffe samt även lunch. Gästerna var utslutande personer, som arbetade i närliggande kontor eller affärer och de flesta var stamgäster. Serveringens innehavare var ett medelålders par, som var mycket omtyckta och rätt och slätt kallades "Morsan" och "Farsan". Jag vet än i dag inte deras egentliga namn, men de hade alltid ordning i sin lokal och tillät aldrig någon berusad att komma in. De arbetade hårt större delen av åren för att sedan stänga serveringen under några månader, som de tillbringade i Spanien. Hur jag kom att lära känna "Morsan" och "Farsan" minns jag inte, men troligen blev jag presenterad av någon äldre kollega. Det var nämligen närmast tradition att man skulle hälsa på "Morsan" och "Farsan" när man blev tilldelad trafikpost 1/5. Det var ju sällan någon anledning att ingripa i trafiken förrän mellan 8 och 9 så därför passade det ju bra med en kopp kaffe dessförinnan. Detta förfarande d.v.s. att ta en kopp kaffe eller mat på något ställe under tjänsten, var förbjudet och gick under beteckningen "parisning". Många var de konstaplar, som hade rapporterats för detta "brott" och fått PM, som i någon mån inverkat menligt på deras senare yrkeskarriär. Det gällde alltså att se sig om innan man slank in på serveringen liksom det gällde att kontrollera att "kusten" var klar innan man gick ut på gatan igen. Trafikpost 2/5 Odenplan var sällan besatt eftersom det sällan krävdes någon polisinsats där mer än vid speciella tillfällen. Den vikti-

gaste trafikposten i Adolf Fredrik var utan tvekan 3/5 Norrtull, som alltid besattes med tre poliser.

Under patrulleringen runt Norrtull kom jag också i kontakt med flera hemlösa uteliggare som "Tjocka Gotte", "Tattar-Kalle" och "Jack Dunder". De var alla oförargliga med många trassliga och problematiska förhållanden bakom sig, där spriten ofta haft en avgörande roll. Nedanför järnvägsbanken bakom bensinstationen på östra sidan av Norrtull hade dessa existenser sin tillvaro. Här hade de "bäddat" med gamla täcken och madrasser inuti de stora grå cementvärn, som på den tiden stod uppradade som ett minne från gångna krigsövningar. De drack allt, som över huvud taget rann, från T-sprit till hårvatten, och ibland när det var kris på alkoholfronten så dög även skokräm. Genom att filtrera T-spriten genom ett långfranska blev den någorlunda renad och drickbar. Jag såg dock aldrig någon av dem spritpåverkad eller än mer berusad. De var aldrig våldsamma eller aggressiva, men det hände väl att de tiggde en slant av förbipasserande. En natt när jag och en kollega i 105:an avpatrullerade Bellevue-parken så träffade vi på "Tattar-Kalle", som undrade om vi inte hade en krona till övers! Flan var liten och spenslig med ganska mörkt hår och skäggstub. Annars hette han Karlsson och var född 1902. "Tjocka Gotte" hette förstas Gottfred i förnamn och var född 1906 och infödd stockholmare, vilket inte var så vanligt bland de hemlösa. Epitetet "tjocka" syftade givetvis på hans kroppshydda. Vintern tillbringade de flesta av dessa figurer på något ungarshotell eller också var de intagna på någon alkoholanstalt för tillfällig vård, men under sommaren ville de ut i det fria och då kunde ingen hindra dem från att leva som de ville.

Det fanns flera ställen, där man kunde hitta de hemlösa. Gatukontoretts uppställda sandlådor var ofta natthärbärgen för den, som inte

hade annat tak över huvudet. I den s.k. "Spökparken" på Drottninggatan fanns en ovanligt lång och stor sandlåda, som vintertid var "bäddad" invändigt med tidningspapper samt något gammalt bolster. Då och då gick vi förbi och kontrollerade att "hyresgästen" levde och inte var sjuk. Även i Observatorielunden fanns en attraktiv sandlåda, som ofta var upptagen av någon nattgäst liksom parksoffan ett stycke in från Sveavägen nedanför Stadsbiblioteket, där varmluften från Rådmsgatans tunnelbanestation strålade ut genom ett galler och värmdde de människor, som sökte sig dit för att tillbringa natten. Genom att byta några ord då och då med dessa utslagna människor fick jag höra många levnadsöden och jag tror också att de uppskattade när polisen kom och hälsade på dem.

Jag tjänstgjorde i Adolf Fredrik fram till hösten 1964, då jag kommanderades över till kriminalpolisen på Kungsholmen – Kungsholmsgatan 37. Dessförinnan hade jag fått prova på kortare tids utredningsarbete med dels "pinnar" d.v.s. parkeringsförseelser och dels tre månader med utredning av trafikolyckor inom distriktet. Under dessa perioder tjänstgjorde jag dagtid med normal kontorstid 08-16. Det var med blandade känslor, som jag lämnade Adolf Fredriks polisdistrikt och mina kollegor där, men även mina manliga kollegor hade fått andra tjänster bl.a. vid radiopolisen så vi gick alla åt skilda håll. Till radiopolisavdelningen kom inga kvinnor och inte heller till rytteriet, där det fordrades vissa militära poäng för att bli antagen och eftersom ingen av oss hade fullgjort någon militärtjänst eller värnplikt så kunde ingen av oss förete några sådana meriter. Där var vi kvinnor alltså stoppade. Däremot hade vi möjlighet att söka till hundavdelningen och få tjänstehund, vilket några också gjorde.

Det var alltså dags för "utkilning" från 5:e. Med detta menas att jag

förväntades bjuda alla på kaffe med tårta innan jag lämnade distriktet. Jag bakade i långpannan ett par stora kakbottnar, som jag sedan fyllde med bär och sylt och täckte med vispgräddde och alla lät sig väl smaka och det räckte till och med till de radiobilbesättningar, som kom in under dagen. Liksom "utkilning" var ett viktigt begrepp så var "inkilning" minst lika viktig d.v.s. att bjuda på kaffe och tårta när man kom till en ny avdelning eller till ett nytt distrikt. Även "för sen ankomst" kunde i vissa fall kompenseras med tårta, men det var dock mera tvivelaktigt eftersom det oftare renderade den drabbade ett PM till polismästaren, vilket inte var lika trevligt.

Arbetet vid kriminalpolisen innebar civil tjänst och jag fick alltså lägga undan uniformen. Från början blev jag placerad i kriminaljouren, där arbetet fortsatte i skift men med en annan turlista. Kriminaljouren var bemannad dygnet runt och hit fördes alla personer, som gripits för brott och som skulle utredas och handläggas på någon av kriminalpolisens alla utredningsrotlar. Här fanns våldshoteln, bedrägeriroteln, stöldroteln, fordonsroteln, sedlighetsroteln m .fl., var och en med sin specialitet och under ledning av en kriminalkommisarie samt ett antal kriminalinspektörer och administrativ personal. I kriminaljouren skrevs alla gripna in i en stor liggare, där vederbörandes fullständiga namn och födelse framgick liksom tid för gripandet, brottets art, eventuella målskamrater, behörig rotel och i förekommande fall även åklagarkammare och tidpunkt för ev. anhållande eller häktning. Dessa anteckningar fördes in för hand samtidigt som en s.k. "travarlapp" skrevs ut på maskin för att följa med den gripne upp till arrestavdelningen på sjätte våningen - Kronobergshäktet – där vaktpersonal tog emot och visiterade samt satte in den gripne i en cell. Under sön- och helgdagar då den ordinarie rotelpersonalen inte tjänstgjorde blev det polispersonalen i

kriminaljouren, som hade att förhöra alla gripna, som fördes in, och informera jourhavande åklagare, som sedan hade att besluta om frigivning respektive anhållande. Under helgdagar fungerade kriminaljouren även som anmälningsupptagare av allvarligare brott, som inte ansågs kunna vänta till närmaste vardag t.ex. mord, våldtäkter, rån och allvarligare misshandel. Akuta husrannsakingar företogs också härifrån samt viss brottsplatsundersökning tillsammans med jourpersonal från tekniska roteln.

Anledningen till att vi kvinnliga poliser i olika etapper kommanderades från ordningspolisen till kriminalpolisavdelningen sades vara att de kvinnor – polissystrar – som tidigare tjänstgjort här hade börjat gå i pension och att det därför fattades kvinnlig polispersonal. Polissystrar utbildades redan i början av 1900-talet. Det var utbildade sjuksköterskor, som därefter genomgick polis-skolan och sedan fick tjänstgöra vid rannsakingfängelset i Stockholm för att ta hand om de kvinnor, som blivit frihetsberövade samt dela medicin till alla intagna. Senare fick de andra uppgifter som förhållsledare och brottsutredare vid kriminalpolisavdelningen, där de företrädesvis hade hand om brott, där barn och kvinnor var involverade. Undan för undan erövrade de också andra områden och avancerade i karriären på samma villkor som manliga poliser. De hade emellertid ingen uniformsplikt och hade aldrig fullgjort någon ordningspolistjänst. I takt med att kvinnliga poliser utbildades och kom in i kåren minskade behovet av polissystrar och medicinutdelningen kunde i stället skötas av en anställd sjuksköterska och vid allvarligare problem fanns ju alltid sjukhus att tillgå.

År 1964 gifte jag mig med en kollega, som jag lärt känna under tiden i Adolf Fredriks polisdistrikt och vi flyttade in i en 2:a i Hägersten. Efter en första orienteringstid i kriminaljouren fick jag även ►

möjlighet att pröva på utlänningsroteln med bl.a. medborgarskapsansökningar, utredningar på stöldroteln, där arbetet aldrig sinade samt sedlighetsroteln med våldtäkter och sexuella övergrepp mot barn. De senare brotten engagerade mig på ett speciellt sätt och det kändes särskilt viktigt att dessa anmälningar togs på allvar och med högsta prioritet för att de förorättade barnen skulle få upprättelse och uppleva att det fanns rättvisa även för dem. På denna rotel fanns sedan tidigare två polissystrar, som lärde mig de grundläggande kunskaperna i barnförhör. Långt senare kom de videoinspelade förhören men vid den här tiden hade vi endast bandspelare – av märket Tandberg – att förlita oss på. Vi hade inte heller några speciella rum för dessa barnförhör utan samtalen hölls i våra vanliga förhørsrum eller också hemma i barnens egna hem. Vid denna rotel stannade jag under en lång period och kände att jag hade en uppgift att fylla. Anmälningarna om sexuella övergrepp kom oftast till polisens kännedom genom något socialdistrikt men också genom skolsköterska eller någon annan person, som stått det utsatta barnet nära och fått dess förtroende. Att förhöra/intervjua det utsatta barnet var alltid en utmaning och krävde förberedelse och ett ömsesidigt förtroende. I den debatt som med jämna mellanrum blossar upp kring frågan huruvida man kan sätta tilltro till barns berättelser om att de har blivit utsatta för sexuella övergrepp ställer jag mig en annan fråga: "Kan man tro på vuxna?" Jag har under årens lopp konfronterats med människor ur alla samhällsklasser och socialgrupper och i de mest skilda situationer. Med denna erfarenhet vågar jag påstå att jag i dag skulle kunna få ihop en hel bok om alla de "sagor eller lögner", som vuxna personer presenterat under olika förhör medan de "fantasier" om sexuella övergrepp, som barn kunnat prestera har varit så gott som inga alls. Endast ett enda fall kan jag

erinra mig och det var en mycket genomskinlig anmälan om en våldtäkt från en flicka i de nedre tonårerna, där anmälan i grund och botten var ett rop på hjälp, från en flicka som i många år tagit hand om sin alkoholiserade och periodsupande mor utan att begära hjälp från någon annan människa, men som till sist inte klarade av situationen och inte visste hur hon skulle bära sig åt utan att utlämna modern.

I januari 1967 födde jag en son och var då tjänstledig i sex månader med C-avdrag (minsta löneavdraget) samt ytterligare tre månader utan lön. Därefter fick jag välja mellan att återgå till full tjänst eller säga upp mig. Jag valde det senare och

var borta något år innan jag blev återanställd och arbetade vidare till 1971, då jag födde en flicka och åter sade upp min tjänst men återgick i tjänst en kortare period innan jag i juni 1972 födde tvillingpojkar. Vid den tiden hade vi köpt en lantbrukssfastighet i nordvästra Jämtland och tvillingarna föddes på Östersunds BB och vi hade då lämnat Stockholm för gott för att med barnen leva ett annorlunda liv på landet. Efter utgången av min graviditetsledighet samt semester sade jag upp min tjänst och var borta från Stockholm under cirka tio år, då jag enbart skötte våra fyra barn samt de djur, som vi hade på gården (hundar, katt, häst, gäss och får). Vi inlemrades i

Kungsträdgården 1979. Foto & © Mark Markefelt.

en bygemenskap, där alla hade tid för varandra och vi fick andra värderingar. Barnen växte upp och fick hjälpa till med skötseln av djuren, de gick i en liten skola i Gäddede och hade nära till naturen med fiske och friluftsliv. Själv började jag läsa på distans vid Umeå universitet (nusvenska och litteraturhistoria) för att eventuellt kunna vikariera som lärare.

När vår dotter skulle börja den gymnasiala vårdlinjen efter avslutad grundskola i Gäddede skulle hon bli tvungen att flytta till skolhem i Strömsund eller Östersund och endast kunna komma hem på helgerna. Äldste sonen hade då redan bott på skolhem i Strömsund några år och det kändes oroligt att skicka iväg vår dotter så långt (17 mil) och inte veta vad som hände henne. Vi beslutade då att jag skulle söka återanställning vid Stockholmspolisen så att vår dotter skulle kunna fortsätta sina studier i Stockholm i stället och bo hos mig. Samtidigt, slumpade det sig så att en tvårumslägenhet blev ledig i samma hus, där jag bott sedan ettårsåldern och genom min far lyckades jag komma över denna lägenhet på Hallebergsvägen i Traneberg. Den 1 januari 1986 började jag min tjänst i uniform på Arlanda flygplats eftersom det var lättare att få en tjänst vid ordningspolisen än vid kriminalpolisen. Det blev en helt ny erfarenhet att patrullera runt och på själva flygplatsen, utanför och innanför tullfiltren och lära mig alla de gånger och utrymmen, som en flygplats består av. Det var emellertid intressant och jag kände mig som en mormor bland mina betydligt yngre kollegor, som dock accepterade mig och hjälpte mig tillräta. Tjänsten här innebar mest service till allmänheten och det var inte så ofta det blev anledning till omhändertaganden eller gripanden. Jag minns en resenär, som skulle flyga med Northwest Airlines för att fira sin bror i Amerika på dennes 60-årsdag. Emellertid blev väntan alltför lång och eftersom mannen hade

köpt ut sin ranson i taxfree-butiken så kunde han ju inte motstå frestelsen att smutta på dryckerna, ja till och med dricka så pass att kaptenen vägrade att ta med mannen i planet. Mannen fick i stället sova ruset av sig i polisens fyllericecell och få biljetten ombokad till en senare flight, men jag har ofta undrat vad den mötande brodern tänkte då mannen inte fanns med planet.

Efter en lärorik tid på Arlanda sökte jag en tjänst som krinsp (kriminalinspektör) vid sedlighetsroteln på kriminalpolisavdelningen i Stockholm, där jag tjänstgjort tidigare och fick denna tjänst på hösten 1986. I jämförelse med den arbetsbörda, som jag tidigare hade vid denna rotel så hade en markant ökning av antalet anmälningar skett. Vad orsaken kan vara kan väl ingen riktigt svara på, men den senare tidens öppenhet i dessa frågor har säkert medverkat till att fler vågat anmäla. Förr var detta ämne tabubelagt och det har konstaterats att många av de kvinnor som vårdats på mentalsjukhus har varit utsatta för sexuella övergrepp från närstående men aldrig fått eller vågat berätta om vad de varit med om utan detta har tystats ned och tigits ihjäl. Det kan givetvis också vara så att de sexuella övergreppen mot barn har ökat med åren och i dag finns ju möjlighet för pedofiler att via Internet få kontakt med likasinnade. Problemet har med andra ord inte blivit mindre utan snarare tvärtom.

Ärendena bara ökade på sedlighetsroteln och tillsammans med en jämnårig kvinnlig kollega försökte vi att hålla balansen av ärenden på en acceptabel nivå men trots begäran om förstärkning hos rotelchefen så fick vi inga nya utredare och till sist kändes situationen ohållbar. En dag gick vi båda ner till personalchefen och begärde oss till kriminaljouren. Han blev helt förstummad och mållös men gick sedan med på vårt önskemål och vi förflyttades från sedlighetsroteln till kriminaljouren. Jag hade då strax innan haft

en mycket krävande och pressande utredning rörande en tonårsflicka, som under många år utnyttjats sexuellt av sin mors sambo och som till sist inte såg någon annan utväg än att ta sitt liv.

Under de sista fem åren av min tjänstgöring vid polisen var jag alltså placerad i kriminaljouren, där jag arbetade skift och trivdes mycket bra. Arbetet bestod i att sköta det löpande arbetet i jouren samt hålla första förhör med alla införda samt informera jourhavande åklagare. Inga utredningar eftersom detta var rotlarnas jobb utan endast åtgärder, som var viktiga att göra i initialskedet av en anmälan. Jag kunde gå hem efter avslutat skift utan samvetesqual för de utredningar, som jag inte hade hunnit med under arbetsdagen och det kändes oerhört befriande. Vid 60 år erbjöds jag och många med mig s.k. garantipension, vilket jag givetvis tog emot och tackade för. Även om jag alltid trivts mycket bra med mitt arbete så innebar den senare tiden stora förändringar och omorganisationer, vilka hade den effekten på såväl yngre som äldre poliser att de lade sordin på arbetslusten och man förlorade geisten inför arbetsuppgifterna.

Vem har skrivit berättelsen:

Namn: Solveig Linnea Annsberg
f. Olefors

Födelseår: 1937 i Matteus församling,
Stockholm

Utbildning: 4-årig folkskola + 7-årig flickskola och därefter polisskola med olika påbyggnadskurser såsom socialpolis-kurs, assistentkurs m.fl. kortare kurser.

Nuvarande befattning: Pensionär sedan 1997 (garantipension vid 60 år).

Kvinnliga poliser motarbetades av sin egen fackförening

I slutet av 1950-talet rådde det stor brist på poliser i Stockholm och de kommunala myndigheterna bestämde sig därför att pröva kvinnor i patrulleringstjänst inom ordningspolisen. De första kvinnliga aspiranterna påbörjade sin utbildning på polisskolan i augusti 1957 och 14 stycken började patrullera i Klara-distriktet i centrala Stockholm i januari 1958. Året efter påbörjade en ny grupp med kvinnliga aspiranter sin patrulleringstjänst. Rekryteringen av kvinnliga poliser i Stockholm stoppades 1959 och de som antogs därefter placerades på andra orter under 1960-talet. En ny försöksverksamhet startade 1969 efter att rikspolisstyrelsen och Svenska Polisförbundet beslutat att alla kvinnliga poliser skulle placeras vid skyddssektioner och utredningsenheter, men inte i uniformtjänstgöring. Efter ett överklagande från två kvinnliga poliser upphörde försöket 1971.

Beslutet att på försök sätta in kvinnor som ordningspoliser föll inte i god jord hos polisens fackliga organisationer. Det var framförallt den förening som ordningspoliserna i Stockholm tillhörde, så också de kvinnliga, som höjde sina röster i protest. De manliga styrelseledamöterna och fackliga representanterna i Kamraterna, förening för Stockholms polismän, lade fram en rad argument för att kvinnor inte skulle patrullera stadens gator i uniform. Kvinnor var inte tillräckligt fysiskt starka att klara av det påfrestande yrket, de kunde få "lättare" arbete tidigare i karriären än manliga poliser på grund av detta och därför befordras snabbare.

Även om Kamraterna var tveksamma till att ha kvinnor i fotpat-

rulleringen var de samtidigt angelägna om att kvinnorna skulle anställas utifrån en likavillkorsprincip. Det innebar att kvinnliga poliser måste anställas på lika villkor som män och utföra samma arbetsuppgifter om lönen skulle vara densamma. Fackföreningens resonemang präglades också av uppfattningen att kvinnliga poliser passade bäst för uppgiften som var inriktat på socialt och brottsförebyggande arbete. Även om Kamraterna ansåg att kvinnor kunde arbeta inom ordningspolisen var det tveksamt om de klarade av den fysiska och psykiska ansträngning som framför allt patrulleringen innebar. En ordningspolis arbetade i skift dygnet runt och kunde behöva använda våld i sin tjänsteutövning. Kvinnornas svagare fysik gjorde att de förmodades ha svårare att klara av liknande förhållanden och situationer.

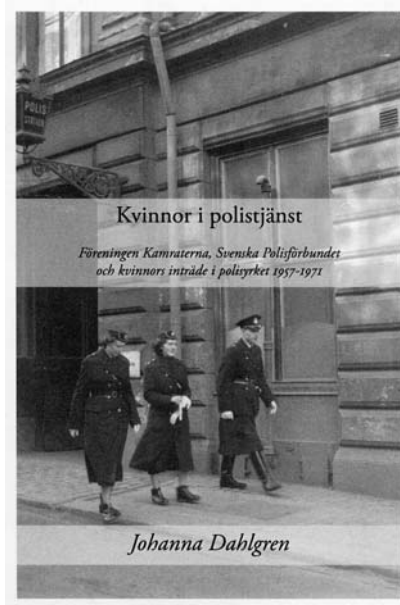
Den största farhågan Kamraterna hyste var att de kvinnliga poliserna skulle ta "smörjobben" från manliga kollegor och "reträttplatserna" för äldre manliga poliser. De menade att det faktum att kvinnorna inte klarade av patrulleringen kunde få till följd att de befordrades snabbare än männen och att äldre manliga polisers möjligheter till lindring i arbetet försämrades. Vanligtvis skulle en polis, enligt Kamraterna, arbeta i flera år som ordningspolis innan det kunde bli tal om till exempel utredningsarbete inom ordningspolisen eller andra typer av "lättare" arbetsuppgifter. Det hörde till att göra ett par jobbiga år innan man kunde avancera och kvinnorna riskerade att slippa detta.

Kamraterna gick således en balansgång mellan att å ena sidan vilja att kvinnliga poliser måste anställas

och arbeta på lika villkor som manliga kollegor och att å andra sidan mena att kvinnliga poliser inte klarade av patrulleringen och helst skulle ha andra arbetsuppgifter. De försökte på olika sätt lösa denna problematik. Föreningen ville få bort kvinnorna från patrulleringen utan att för den skull frånga likavillkorsprincipen. Några menade att kriminalavdelningen var den bästa placeringen för kvinnliga poliser medan andra ansåg att kvinnorna borde placeras vid centralavdelningen. Därifrån kunde kvinnorna sedan kommenderas ut till tjänstgöring på olika avdelningar, även ordningspolisen, men i civil tjänstgöring. Ordningsspolisintendenten i Stockholm hade år 1960 tillsatt en organisationsutredning och Kamraterna försökte få denna att acceptera en överföring av kvinnliga poliser till centralavdelningen. Enligt egen utsago lyckades Kamraterna få igenom sitt förslag och polismästaren ställde sig bakom det.

Förslaget gick dock aldrig igenom. Beslutet skulle tas i Stockholms stadsfullmäktige, men då några ledamöter i fullmäktige haft invändningar mot förslaget drog polismästaren tillbaka det för att förhindra att det fattades ett beslut som inte låg i linje med den föreslagna placeringen av kvinnliga poliser. När polisväsendet blev statligt 1965 hamnade ärendet istället på den nyinrättade rikspolisstyrelsens bord. Styrelsen hade närmast under staten det högsta överinseendet över polisväsendet. Med stöd av Svenska Polisförbundet genomförde rikspolisstyrelsen en ny försöksverksamhet som påbörjades 1969. De kvinnliga poliser som därefter gick ut polisskolan placerades vid skyddssektioner och

utredningsenheter i civil tjänstgöring. Det var Polisförbundet som försökte se till så att föreskrifterna för försöksverksamheten följdes när de ansåg att det förekom avsteg. Bland annat hade en kvinnlig polis beordrats tjänstgöra i uniform av sin

överordnad, vilket stred mot föreskrifterna. Efter att två kvinnliga poliser överklagat att de inte fick tjänstgöra i uniform hos Kungl. Maj:t, som gav dem dispens, sade Polisförbundet upp överenskommelsen med rikspolisstyrelsen 1971. Därmed upphörde försöksverksamheten och män och kvinnor skulle tjänstgöra på samma villkor.

Kamraterna å sin sida motsatte sig den senare försöksverksamheten i slutet av 1960-talet trots att de några år tidigare försökt driva igenom en liknande lösning. Kamraterna menade att försöket innebar det som de befarade mest, nämligen att kvinnliga poliser fick lättnader i arbetet och befordrades snabbare. Män och kvinnor borde enligt föreningen arbeta under lika förutsättningar på ordningsavdelningen. En möjlig förklaring till deras omsvängning kan vara att de helt enkelt ändrat uppfattning i frågan och att stora delar av styrelsen bestod av andra personer än i slutet av 1950- och början av 60-talet.

Kamraterna strävade till en början efter att stoppa rekryteringen av kvinnor till ordningspolisen i Stockholm, vilket också skedde 1959. Även om kvinnor antogs till polisen efter nämnda år så placerades de inte i huvudstaden. En del styrelsemedlemmar i Kamraterna ifrågasatte också om kvinnorna verkligen kunde komma ifråga för ordinarie tjänster när det visat sig att de inte klarade av patrulleringen. De kvinnliga ordningspolisernas skiftschema ändrades så att de inte arbetade mellan klockan två på natten och klockan åtta på morgonen. En man och en kvinna skulle heller helst inte patrullera tillsammans.

Kamraternas bitvis negativa inställning till kvinnliga kollegor verkade inte ha gått obemärkt förbi hos deras kvinnliga medlemmar. Den andra gruppen kvinnliga aspiranter som anställdes gick ur Kamraterna medan de ännu gick på polis-skolan, bland annat på grund av föreningens negativa uttalanden. Kvinnorna gick istället över till Svenska Polisförbundet. Kamraterna försökte hela tiden få sina kvinnliga medlemmar att ställa sig bakom föreningen och dess krav. De menade att kvinnorna måste visa sig solidariska med sina manliga kollegor. Det var säkerligen viktigt för Kamraterna att visa upp ett enat kollektiv när de försökte driva igenom sina krav. På så vis skapades en stark kåranda.

Placeringen av kvinnliga poliser vid särskilda avdelningar innebar att deras arbete avskildes från männens. Det skapades en könsarbetsdelning inom polisen där kvinnorna inte fick ikläda sig uniformen på samma villkor som manliga kollegor. Det hade också under femtio år innan kvinnor fick tillträde till ordningspolistjänst funnits kvinnor i polistjänst. De kallades för polissystrar och arbetade främst på kriminalavdelningarna med klart avgränsade uppgifter som rörde kvinnor och barn på olika sätt. Uppfattningen att kvinnor skulle arbeta med specifika

uppgifter präglade även inställningen gentemot kvinnliga ordningspoliser. Att begränsa deras arbete innebar att en könsarbetsdelning som funnits sedan länge inom polisen fortlevde.

Patrulleringen var maskulint kodad och förknippades med egenskaper som fysisk och psykisk styrka, risk för våld och framställdes som "riktigt" polisarbete och som ett manligt yrke. Kvinnliga poliser uteslöstes således från den del av yrket som var manligt kodat, ansågs vara äkta polisarbete och som var förutsättningen för vidare avancemang. Polisuniformen hade stor symbolisk betydelse. Den avskilde polisen från andra uniformerade yrkesgrupper och signalerade tillsammans med beväpningen maskulinitet. Den första uniformen för kvinnliga poliser bestod istället för långbyxor av en byxkjol och kvinnorna bar heller inte sabel utan batong och pistol. Skillnaden mellan manliga och kvinnliga poliser blev på så sätt synliggjord även utåt gentemot allmänheten.

Av Johanna Dahlgren

Texten är ett utdrag ur Johanna Dahlgrens avhandling *Kvinnor i polistjänst. Föreningen Kamraterna, Svenska Polisförbundet och kvinnors inträde i polisyrket 1957-1971*.

När experter står mot experter

Marginalanteckningar efter ett avslutat bokprojekt

Sociologen Inga Hellberg anknöt i sitt bidrag till Landsorganisationens 100-årshistorik i flera band till en klassisk diskussion om fackföreningsrörelsens förhållande till den expertkunskap som inte fanns i de egna leden.¹ Makarna Beatrice och Sidney Webb hade i 1900-talets början ställt frågan: Skulle fackföreningarna skola fram sina egna experter genom någon form av högre utbildning i rörelse regi? Eller skulle de hyra in akademisk expertis på de områden där facket hade ett underläge gentemot motparten, arbetsgivaren? Båda vägvalen var riskabla. I det förra fallet kunde man riskera att det uppstod en klyfta mellan ett välutbildat ledarskap och en oskolad massa av medlemmar. I det senare fallet var risken att en förtroendevald ledning skulle komma att utmanas och eventuellt åsidosättas av sådana som alltid visste bättre men som genom sitt utanförskap saknade den ideologiska kompassen, ett genuint fackligt medvetande. I bägge fallen hade man ett demokratiskt problem. Organisationen kunde komma i händerna på en elit som drev sina egna intressen som varken var klassens eller nödvändigtvis sammanföll med några större samhälleliga intressen.

Svensk fackföreningsrörelse, ställd inför korsvägen, valde på något vis både och. Folkhögskolor förde upp funktionärer inom fackförbund, partiorganisation och rörelsepress till en osedvanligt hög intellektuell standard – dessa blev, för att låna förre statsministern Ingvar Carlsons beteckning, ”arbetarrörelsens akademiker”. De var många gånger ursinnigt lärda, värtaliga, också om utländska tungomål inte alltid ingick i deras fatatur, vilket kunde vara

ett avgjort handikapp för den som kom ut på den internationella arenan och till exempel invaldes i Världsbankens styrelse, som förre trädgårdsarbetaren Gunnar Sträng.² Men det fanns samtidigt ett behov av personer som hade bekantat sig med vetenskapens teorier och metoder, som var hemma i det språk som talades på högre seminarier och i utredningskanslier och kunde hålla kontakt med forskningsfronten. LO-ordföranden August Lindberg bestämde sig i början av fyrtitalet för att Landsorganisationen måste ha en egen utrednings- eller forskningsavdelning. Det blev den ännu inte disputerade Rudolf Meidner som fick bygga upp en sådan, tillsammans med Gösta Rehn som han kom att efterträdas av.³

Tjänstemännens fackliga organisationer har inte alltid kunnat se problemet på det sättet. I medlemsleden har ofta funnits en yrkeskompetens och en kvalifikation genom utbildning som har efterfrågats och nyttiggjorts i fackligt arbete – om det sedan gällt utredning, förhandling, organisationsbygge eller mera utåtriktad verksamhet. Detta gäller i hög grad akademikerörelsen som har befunnit sig i mitt speciella fokus.⁴ När SACO grundades 1947, kom medlemmarna att rekryteras från en elit av högt utbildade tjänstemän. Främst inom det statliga området. Det var en elit som naturligtvis såg sig som inte till alla delar gynnad av omständigheterna – krigsårens stopp för standardstegringar, oron för överutbildning och uppkomsten av ett akademikerproletariat, de utexaminerades långa väntan på lön och befördran blev utlösande faktorer för strävandena att samla landets akademiker i en

slagkraftig topporganisation. Mer än femtontusen var de inte, av uppskattningsvis femtiotusen yrkesverksamma akademiker vid denna tid. Stora skaror stod ännu utanför. Läroverkslärarna tillhörde Statstjänstemännens Riksförbund och anslöt sig först 1952. Under femtotalet tillkom folkbibliotekarier och socionomer genom organisatoriska utbrytningar ur Tjänstemännens Centralorganisation, etablerad i sin nuvarande skepnad så sent som 1944.

Inte bara medlemmarna i de olika SACO-förbunden tillhörde den samhälleliga expertisen i någon mening: arkitekter, jurister, läkare, präster, universitetslärare. Också chefer och handläggare på det centrala kansliet besattes undantagslöst med – företrädesvis ung – personal som hade examensbevis i bakfickan. Bertil Östergren, som redan i mitten av femtotalet etablerat sig som centralorganisationens ledargestalt, efter en kortare ombudsmannasejour i Läkarförbundet, hade startat sin yrkesbana som biträdande sekreterare åt professor Erik Lönnroth i 1945 års universitetsberedning. Flera SFS-ordförande kom att knytas till kansliet genom åren: bland dem Åke Lindström, Roland Morell,

1 Inge Hellberg, *Det fackliga förtroendet. En studie av ombudsmän och experter 1950-1991*. Uddevalla, Atlas 1997, s 14 ff.

2 Kjell-Olof Feldt, *Min väg till politiken*. Stockholm, Ekerlids 2005, s 160.

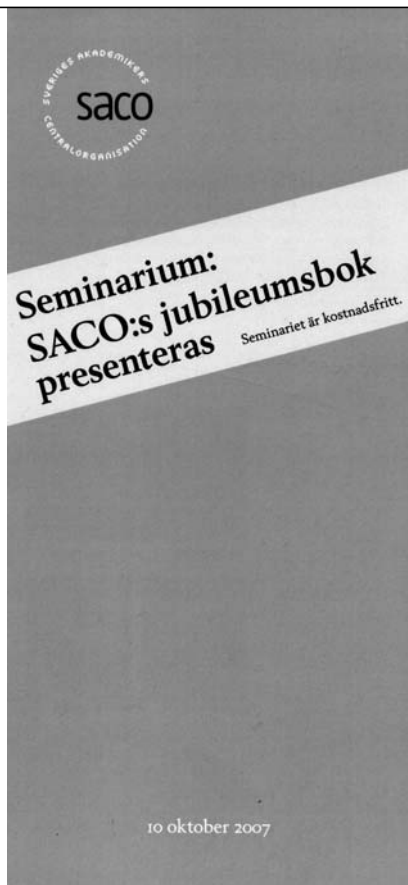
3 Se Lars Ekdahl, *Mot en tredje väg. En biografi över Rudolf Meidner. I. Tysk flyktning och svensk modell*. Lund, Arkiv 2001. Senare hälften av boken handlar om detta.

4 Några gjorda iakttagelser har jag redovisat i min bok *I kunskapens intresse. SACO:s första sex decennier* (Stockholm, Carlssons 2007). Om inget annat sägs återgår mitt resonemang här på upplysningar som ges i denna framställning.

Lars Tobisson, förutom Östergren själv. Lars Foyer är en annan SFS-ordförande som under några år på sextioalet var ordförande i Samhällsvetarförbundet innan han avbröt en akademisk karriär och hamnade som kanslichef i ett riksdagsutskott. Med andra ord: talangerna slipades till på lärlingsstadiet, (naturligtvis hade också Olof Palme och Lennart Bodström, kända SACO-ätare, lett Sveriges Förenade Studentkårer). Denna närhet mellan statsmakt och fackligt intresse har varit ett konstitutivt element i SACO:s framväxt som samhällspolitisk aktör.

Som vi vet har det inte bäddat för en friktionsfri relation. Stats- och professionsintresse har glappat och akademikerrörelsen som sådan har velat vidga gapet. Om i exempelvis anglosaxiska länder de akademiska professionerna har hävdad sin autonomi visavi statsmakt och marknad genom institutionellt oberoende, har de i Sverige och vissa jämförbara länder fått garantier för sin autonomi huvudsakligen genom en privilegierad ställning inom den offentliga förvaltningen. När statstjänstemännen ville komma i besittning av samma förhandlingsrätt som rådde på de fria arbetsmarknaderna – och detta är givetvis en SACO-slogan från början, för att komma upp i marknadsmässig lönesättning⁵ – måste privilegierna (som oavsättlighet och reglerad befordringgång) förr eller senare komma att undergrävas. Staten blir mindre stat och mera arbetsgivare, men utan att ge upp sitt monopol på lag och våldsmakt. I de senare kapaciteterna måste den kunna lita på professioner som har haft akademikerrörelsen under sina vingar, (två av tio SACO-ordföranden har varit jurister) eller som efterhand har akademiserats, (1997 valde ett fusionerat officersförbund SACO-anslutning).

Men det är också tydligt att det inom den kår av akademiska experter som gått samman fackligt har funnits motsättningar, till exempel mellan regeltolkande ämbetsmän –

ett *Beamtentum* – och en kader av socialingenjörer, som under efterkrigstiden i tilltagande utsträckning har funnit sin försörjning inom den primär- och sekundärkommunala sektorn. Bland SACO-grupperna har fria yrkesutövare (som läkarna var, åtminstone fram till sjukronan 1970) och lärdomsintellektuella typiskt nog hört till de mest konfliktbenägna – inte bara för att de kan anses ha drabbats särskilt hårt av lönesammanpressning och statusförluster utan också därför att de har haft en professionell autonomi att slå vakt om och fått se angripen, lärarna i ungdomsskolan senast med kommunaliseringsbeslutet 1989, läkarna genom försämringar i jourtjänst och i ökningen av icke-medicinska pålagor. 1986, under den militanta medelklassens decennium, strejkade sjutusen läkare för en nettokrona mer i timmen. Tre år senare gick mer än sjuttontusen lärare ut i en strejk som bland annat riktade sig mot vad som i praktiken var utökad tjänstgöringsskyldighet. Det är långt ifrån säkert att sådana aktioner

förmådde väcka sympatier inom hela akademikerkollektivet, (skollärdarna hade i frågan om huvudmannaskap vunnits för totalkommunalisering av skolan).

Särintressen går ofta just isär, även om den fackliga huvudprincipen är solidaritet och sammanhållning. Ibland fungerar principen, ibland inte. 1957 tog SACO en fight med dåvarande Stadsförbundet – med högavlönade läkare och underbetalda folkbibliotekarier sida vid sida. Under 1966 och 1971 års bråkiga konflikter fick anställda på undervisningsområdet inte det interna stöd som de hade förväntat sig. Sedan riksdagen infört en tjänstepliktslag i mars 1971, med prolongering av utgångna avtal, övervägde Östergren, som då var organisationens verkställande direktör, att trotsa lagen och strejka vilt, (arbetare hade gjort detta tidigare, utan att staten ingripit). Då hade akademikerorganisationen rämnat. Jurister och präster var ytterst illa berörda av hela saken. I början av åttitalet har det funnits planer på sprängning: några akademiska kärnförbund, däribland civilingenjörerna, har på ledningsnivå diskuterat kollektiva utträden och grundande av en mer exklusiv sammanslutning. Utvecklingen blev den motsatta: mindre av traditionell akademism, istället uppgradering av tidigare icke-akademiska yrken. Med detta fick den urgamla trätan med TCO nya konturer. Båda ser sig idag som centralorganisationer för högskoleutbildade, även om SACO organiserar femtio procent fler med treårig eftergymnasial utbildning och närmare två tredjedelar av TCO-akademikerna är antingen lärare eller sjuksköterskor.⁶ ➤

⁵ Se här allmänt Björn Rombach, "Marknaden, ett sakligt skäl för lönesättning?"; i Sven Siverbo, huvudredaktör, *Demokratisk och effektiv styrning. En antologi om forskning i offentlig förvaltning*. Lund, Studentlitteratur 2007.

⁶ Thomas Ljunglöf, PM 2007-09-09. SACO. – Talen beräknade på uppgifter från Statistiska centralbyrån för 2005.

Det är inte det enda. Det har också funnits gurgel mellan ett skikt av organisationsintellektuella och låt oss kalla dem professionsintellektuella vilka har varit företrädare i styrelser och ledningar inom akademikerförbunden. Och konkurrens kan slå över i öppen kontrovers. Inom SACO-sfären lade man sig även när det gäller den organisatoriska nomenklaturen nära den statliga. Handläggare kom att kallas sekreterare – en anspråksfull titel om man vill, med associationer till akademisekreterare, mindre anspråksfull om man betänker att notarier inom statsförvaltningen i början av fyrtio-talet började kallas byråsekreterare

med sekreterarinflation som följd. Avdelningscheferna blev direktörer – och inte endast kanslichefen som i TCO, (fram till 1961). Ofrånkomligt men också kontroversiellt var att lönesättningen inom organisationen blev mera generös än inom stat och kommun. SACO var länge kvantitativt obetydligt på svensk arbetsmarknad och måste kompensera sin litenhet med kvalitet, det vill säga kunna rekrytera de bästa. När Östergren fick sin eftertraktade vd-titel – om också bara som tillförordnad – 1966, kom han upp i en lön som bara låg snäppet under vad som gavs i den högsta statliga lönegraden, och på detta lades ett rejält apanage för

personliga omkostnader. Organisationen ordförande var vid denna tid en stadsfiskal som just hade gått miste om riksåklagarämbetet.

Detta utlöste en serie fejder – först mellan styrelse och personal i ett par omgångar, sedan mellan Östergren och hans medarbetare. Vad jag har funderat en del över i min bok om SACO är om det ligger på något sätt i den akademiska expertisens natur att den är tävlingsinriktad i långt högre grad än vad som gäller för annat yrkeskunnande. Man måste avancera och slå sig fram, för att inte bli sist och utspädd. Det finns sällan plats för alla. Tillhör man en meritokrati gäller ett meriteringstvång, en duktighetsmani. Inom en traditionell statsförvaltning förekom det nog maskning och släpphänthet, men med den rationella byråkratins födelse skärps prestationskraven och större vikt kommer att tillmätas reella meriter framför formella eller teoretiska. Det unga SACO är programmatiskt välvilligt till teoretisk meritering – också här förelåg ju en konkurrenssituation i förhållande till långvägare och så kallade inomverksutbildade! – med argumentet att *universitetsutbildning måste vara lockande*. Men med en uppluckring av akademikerbegreppet, krav på marknadsincitament i lönesättningen också inom de offentliga verksamheterna och andra rekryteringsvägar till högre tjänster måste duglighet dokumenteras på annorlunda sätt.

Akademiska trötter och studentkos grälsjukhet färgar av sig på organisationsarbetet. Det håller säkert andarna vid liv. SACO var från begynnelsen en kunskapsorganisation – långt innan kunskapssamhället var på plats. Som utredningsapparat med små resurser gör organisationen herkuliska insatser. Den räknar och beräknar. Fången i tidens planeringsideologi går den in för att prognostisera tillgång och efterfrågan på akademisk arbetskraft. Detta är social ingenjörskonst i praktiken, om också utfallen inte blir de önska-

Programskrift från 1957.

de eller förväntade. Mycket energi läggs på att kalkylera livsinkomster utifrån tillgängliga data om skattetryck, skuldsättning, levnadsstandardens utveckling. Allt är från början underordnat lönekampen, men med tiden blir strategierna mera disparata: det handlar om att komma in i beslutande miljöer i en modell för samhällsstyrning som vi skulle kunna kalla korporativ, senare överges förtjusningen i det korporativa och medial påtryckning med stark kontroversprägel blir huvudspåret. Idag anställs personer med doktorsexamen i de tidigare sekreterarbattningarna. Akademikerorganisationen har blivit ett av många fristående forskningsinstitut.

Fackligt arbete har för många varit en karriärväg. Inga Hellberg hänvisade i sin studie om fackföreningsrörelsen till Robert Michels tidiga varningar för uppkomsten av ett oligarkiskt komplex inom demokratiska folkrörelser och partier. Organisationsväsendet fungerar elitbildande och med detta kan också den demokratiska andan ta stryk. Inom akademikerrörelsen har det funnits gränser för karriärismen. Ett förtroendeuppdrag har kunnat vara en black om foten för den som har siktet inställt på framgångar i yrket. Här hämmar den ena expertfunktionen den andra; uppdraget kan ses som värnplikt och blir som regel kortvarigare än inom exempelvis LO-sfären. Å andra sidan kan det vara välkommet för den som åstundar en administrativ bana, med insikter i regelverk och förhandlingsvana införda på CV:et. Under sextio- och sjuttioalet var omsättningen på kanslipersonal snabb och övergångar till förvaltning och politik legio, med samtliga partier någorlunda väl företrädade utom möjligen centern, (jordbrukarrörelsen har haft minst förståelse för akademikerrörelsen, säger en SACO-företrädare i en forskarintervju. "Det finns inget annat parti som har varit så avogt"⁷).

Om rörlighet är ett kännetecken för intellektuell verksamhet, är det

inte svårt att se akademikerrörelsen som just en rörelse. Utan förankring i en bestämd samhällsideologi tycks den ha orienterat mindre klumpfotat än en del av sina rivaler. I gengäld har den utsatt sig för en viss instabilitet i jakten efter ett program som kan passa de flesta och inte utmana för många. Kunskap och kompetens blev nyckelord när en ny ändamålsparagraf snickrades till under 1985, ett omprofileringens år. Det öppnade för en vidgad medlemsbas. Det märkliga är ändå att akademikerbegreppet har stått sig – under det att LO har rensat ut termen "arbetare" och ersatt den med "arbetstagar" i sina dokument och trots att det har gjorts försök att lansera terminologiska alternativ till "akademisk utbildning" som "postgymnasial utbildning" och "högre utbildning".⁸ Möjligen återspeglar detta en mera allmän process som har att göra med expertrollens demokratisering och församhälligande. Meritokratismen som program skulle kunna ses som en gyllene "tredje väg" – mellan det råa kapitalet och väljargunsten.

Av Anders Björnsson

⁷ Carl-Gösta Hansson, *Fackliga karriärer*. Umeå, Boréa 1996, s 131.

⁸ Bert Fredriksson, "Arbetare-Tjänstemann-Akademiker". SACO/SR 10/5 1985. Stencil.

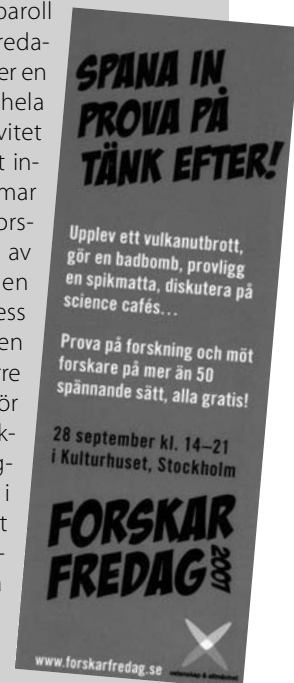
Forskarfredag

Under denna paroll genomfördes fredagen 28 september en aktivitet över hela Europa. En aktivitet som syftar till att intressera ungdomar för forskning. Forskarfredag är ett av EU-kommissionen stött projekt. Dess bakgrund är en oro för att allt färre intresserar sig för kvalificerad forskning. Ursprungligen var det i Sverige främst naturvetenskapliga och tekniska projekt som presenterades. Som representant för

humaniora och samhällsvetenskap deltog TAM-Arkiv redan ifjol i Forskarfredag. Vi var då enda deltagande arkiv. I år fick TAM-Arkiv med Riksarkivet samt Föreningsarkiven i Stockholms län. De besökande fick bland annat se brev från Selma Lagerlöf och Verner von Heidenstam samt anteckningar från Kerstin Hesselgren. Breven härrörde från folkskolläraarnas arbete på att höja nivån på småskolans läroböcker vid början av 1900-talet och Hesselgrens anteckningar blev en del av underlaget för den kommande yrkesinspektionen i Sverige. Stort intresse röntes även Driftselektrikernas fotoalbum med bilder från elstationer i Stockholm under 1900-talets första decennier.

Forskarfredag ägde rum på Lava och serieteket i Stockholms kulturhus. Den utställning vi gjorde är ett bra exempel på arkivpedagogik. Ett sätt att synliggöra arkiven för nya grupper som ofta inte ens vet att arkivinstitutioner existerar. En extra fördel var också att olika arkivinstitutioner i Stockholm samarbetade i marknadsföringen av arkiven. Det manar gott för framtiden.

Av Björn Holmberg

En skådespelare i fackets bana – Thomas Bolmes 43 år i Teaterförbundet

När jag försöker boka en tid för intervju med Thomas Bolme, ber han mig återkomma om ett par veckor. Två premiärer ligger nämligen i pipeline. Trots att Thomas Bolme förra året avgick som ordförande för Teaterförbundet – efter 27 år på posten – har han fortfarande fullt upp, både på scen och i den fackliga sfären.

– Jag gillar rollen. Nu kan jag tala på första maj och vid andra tillfällen utan nervositet, utan att behöva kontrollera det jag säger, berättar han om tiden efter avgången. Intervjun tar sin plats i Stadsteaterns personalmatsal, några timmar innan matinéföreställningen av *En mid-sommarnattsdröm*. Gränsen mellan Thomas fackliga aktiviteter och yrket som skådespelare ligger inte långt ifrån varandra.

Hans fackliga bana har dock varit lång och redan under uppväxten hade han en nära kontakt med fackföreningsrörelsen. Hans far var aktiv i Statstjänstemannaförbundet och farfadern i Hamnarbetarna. Framst var det farfadern som inspirerade honom och som han förde de fackliga diskussionerna med som ung.

– Han var en socialdemokratisk agitator och hörde till gruppen intellektuella arbetare och var alltid stridbar.

Thomas fackliga engagemang är med denna bakgrund inte svårt att förstå. Förutom inspirationen hemifrån har han alltid såsom person sett sig som en *caretaker*. En person som alltid har velat ta hand om folk och hjälpa gamla gummor över vägen. Lusten att engagera sig i olika förtroendeuppdrag märktes dock redan inom militärtjänsten, där han kom att ingå i det s.k. bespisningsutskottet. Uppdraget var rätt och

slätt att kontrollera att maten var till belåtenhet.

På detta sätt fortsatte uppdragen och när han kom in på scenskolan kändes det därför naturligt att ingå i elevrådet. Den fackliga karriären påbörjades dock i Dramatens fackstyrelse, där han blivit anställd efter att han gått ut scenskolan 1968. Efter några år på nationalscenen valde han att lämna Dramaten och att börja såsom frilansare. Under denna period kom han bl.a. att vara verksam inom Fria Proteatern. Därigenom kom han att tillhöra frilansavdelningen inom Teaterförbundet, på den tiden den största avdelningen.

– På riksstämman 1976 valdes jag till 2:a vice ordförande, vilket jag var i tre år, då avgick Lars Edström och från 1978 kom jag i praktiken att fungera som ordförande.

Ett tidens tecken var att han som frilansare kunde accepteras såsom ordförande för förbundet, vilket inte hade varit självklart tidigare. Aktiverat sig, hade han dock gjort redan 1964, i samband med strejken vid Sveriges Radio. Han hade då som 19-åring ringt till förbundet och bett om att få bli medlem. Vid denna tid var Rolf Rembe förbundsdirektör och Thomas Bolme framhåver gärna dennes stora förtjänst i att teaterfacket vuxit sig till dagens storlek. Likaledes ger han en eloge till företrädaren på ordförandeposten, Lars Engström.

Även om det var strejken som fick honom att ta klivet in i Teaterförbundet, har det nog aldrig funnits någon tveksamhet ifrån Thomas sida, över att engagera sig i det fackliga arbetet.

– Mycket låg också i tidsandan och i de antiimperialistiska stäm-

ningar som präglade 70-talet efter Vietnam. De som varit aktiva i FNL-rörelsen kom att fortplanta sitt engagemang i det fackliga arbetet och senare även i kampen för Afghanistan i samband med Sovjetunionens intåg.

Något mer direkt politiskt arbete har han dock inte ägnat sig åt, förutom att han har varit medlem i Sveriges kommunistiska parti och även suttit i deras fackföreningsutskott.

– Men när de la ner kravet på revolution i partiprogrammet 1992 och det ombildades till Solidaritetspartiet, så gick jag ur. Det blev lite för mjäkigt!

Sin egen styrka som ordförande ser han främst i sin sociala kompetens. Han säger sig alltid haft lätt för att knyta kontakter med andra människor och detta har det inte minst underlättats av att han är en känd person. Kontakterna har knutits både med folk inom det egna fackförbundet, men även genom att bli god vän med kulturministrarna och andra centrala personer inom kulturvärlden. Även inom LO har han odlat ett stort kontaktnät under årens lopp. Det är genom ett bra kontaktnät som han menar att flera kriser har kunnat hanteras och facket därigenom kunnat få gehör för sina krav. Särskilt nämner han arbetet med att rädda Göteborgs Stadsteater. Här hade Thomas Bolmes kontakter med Göran Lövdal och Lars Enghus i Kulturrådet stor betydelse.

– Kontakterna har också lett till den internationella posten som jag innehåft sedan 1992 och som varit oerhört skoj!

Samtalet uppehåller sig en tid kring hans internationella arbete såsom president för Internationella

skådespelarunionen FIA. Ett arbete som för Sveriges del, framförallt igångsattes av Rolf Rembe och som även var Thomas Bolmes företrädare på presidentposten. Han menar att Sverige överlag har varit bra på att få de centrala posterna i de internationella fackliga organisationerna och att vi har ett bra rykte. Något som han bidragit till själv och som han särskilt väljer att framhäva, är arbetet med att få olika grupper att samarbeta, inte minst där det har funnits konflikter mellan länderna och nämner situationen mellan Frankrike och England som ett närliggande exempel. Diskussionen kommer också att handla om hur villkoren för skådespelare ser ut på ett internationellt plan, bl.a. om situationen i Indien.

– I Indien har det inte funnits något kollektivavtal på fem år. Skådespelarna sitter hela dagen utanför studion och hoppas på att bli erbjudna en roll. Ofta med resultatet att de får gå hem igen på kvällen utan att ha fått något.

En svårighet med det fackliga arbetet i Indien är också att det fortfarande finns drag av kastsystem och att det därför är svårt att ena artisterna i ett och samma fackförbund. Problematiskt är också att oseriösa producenter förlägger inspelningar till länder där fackföreningarna är svaga. Dessutom smiter de ifrån att betala ut lönerna till skådespelarna.

– Därför kan de mejla till oss och fråga om producenterna, som vi kollar upp och bara det att de vet att vi har kontakt med det amerikanska facket skrämmer dem!

Häri genom kan FIA förhindra att skådespelarna blir lurade på sina gager. Problemet med filminspelningar i länder utan starka fackföreningar har också blivit ett stort aber för det amerikanska skådespelarfacket i och med att många av deras anslutna skådespelare nu får åka till Kina och andra länder, där det saknas avtal och därigenom tvingas spela in filmer under tuffa förhållanden.

Thomas Bolme, Teaterförbundets ordförande 1979-2006.

På frågan om han någonsin funderat över att ge upp under sin fackliga karriär, blir svaret däremot nekande. Om det i sådana fall har varit något han funderat över, har det snarare handlat om ifall han fortfarande håller måttet.

När det gäller utmaningar för facket idag, är det främst lönebildningen som Thomas Bolme vill lyfta fram som det stora problemet.

– De flesta som har jobb, får inte ut mer än A-kassa i lön, och har inte råd med några utsvävningar.

Han menar dock att det är viktigt att facket finns och tar också upp problemet med den nya A-kassan som han menar är negativ för fackförbunden.

– Moderaterna vill framstå som det nya arbetarpartiet, men gör allt för att slå sönder facket, utbrister han och talar om den senaste A-kassereformen.

– Solidariteten blir prövad om det kostar 400 kronor i månaden att vara med.

Även om många av fackets större frågor är lösta idag, menar Thomas att fackföreningarna har en viktig roll att fylla.

– Om vi stängde igen, skulle vi förflytta oss 100 år tillbaka väldigt fort.

Han menar också att institutionsscheferna hellre vill göra fler produktioner än att höja lönerna, vilket gör det svårt att få igenom lönehöjningar.

Jämställdhetsfrågor är också något han gärna uppmärksammar. I och med den allt större gruppen fri-

lansare och den minskade andelen fast anställda på institutionsteatrar, blir det svårt för inte minst de äldre kvinnliga skådespelarna att få några jobb.

– Författare måste tänka sig för när de skriver sina roller. Norén är exempel på en bra författare då det brukar vara många medelålders kvinnor i hans familjedramer.

Men även omvärlden i övrigt kan påverka fackföreningens villkor. Thomas Bolme menar att de nya EU-direktiven kan få negativa återverkningar på facket, ifall de genomförs. Enligt dessa skulle frilansarna betraktas som uppdragsgivare och därmed vara att likställa med egenföretagare. Detta skulle innebära att Teaterförbundet förlorade en stor del av sina aktiva medlemmar.

När vi talar om vad som har hänt i facket under hans ordförandetid vill han särskilt betona att facket vuxit i storlek, från att främst varit ett fackförbund för skådespelare, till att nu omfatta i princip samtliga yrkesgrupper på teatrar och i filmvärlden.

Men är det inte ett problem att i samma fackförbund kämpa för alla grupper när de bakom scenen får mer i lön än skådespelarna?

– Vi är på en marknad och är det svårt att få tag i en perukmakare, så får de en högre lön, men man är inte så sur över att de har en högre lön, utan att vi har en sådan låg. Den som tjänar mest på Stadsteatern har 35 000 kronor i månaden.

Är det ett problem att driva lönefrågor i ett yrke som drivs av ett kall?

– Problemet är inte att en toppskådespelare får in en liten del av lönen på själva skådespelandet, utan det mesta på andra arbeten. På operan har man kunnat hålla lågt då även toppartister som Elisabet Söderström haft en låg lön, men då har hon tjänat en miljon på arbeten i utlandet. Istället för löneförhöjningar – som särskilt tidigare med den höga marginalskatten innebar en liten löneökning – gavs det mycket ➤

Facklig samman- slagning

I presslägningsögonblicket kommer meddelandet att Sif och Tjänstemannaförbundet HTF gått samman och bildat ett nytt stort tjänstemannafack benämnt Unionen.

För oss på TAM-Arkiv innebär detta nya, stora arbetsuppgifter. Bland annat kommer HTF:s hela arkiv att sändas till TAM-Arkiv, liksom också de yngre delarna av Sifs arkiv. Det viktigaste ur arkiv- och forskningssynvinkel är dock att i framtiden kommer nästan allt arkivmaterial för privatjänstemännen i Sverige att finnas tillgängligt på TAM-Arkiv!

Björn Holmberg

► möjlighet till ledighet, att kunna få filma när man har haft lust exempelvis.

Något som Thomas är väldigt stolt över att ha utträttat under sin tid som fackordförande är ordnandet med de 36 nya pensionärlägenheterna inom stiftelsen Höstsol.

– Detta innebär ett värdigt åldrande, menar han. Tidigare hade man haft en anläggning ute i Såsta, vid Vallentunasjön i Täby. Verksamheten där avvecklades dock under 1970-talet och gården såldes slutligen 1981. De nya lägenheterna är istället centralt placerade på Kungsholmen i kvarteret Pilträdet 2. Inte minst betonar han de möjligheter som finns där till sociala aktiviteter. Men också att många även relativt kända personer, kan ha en ganska dålig boendesituation på ålderns höst.

Ett viktigt arbete som han varit med om att starta upp är Teateralliansen, idag en verksamhet innefattande 70-125 skådespelare och som gör det möjligt att få en tryggare anställning för frilansarna. Verksamheten startade 1999 och kan sägas ha varit ett svar på den fast anställda skådespelare på institutionsteatrarna. Förutom Thomas egna insatser på området är han mån om att framhäva hans företrädare Lars Edströms betydelse. Verksamheten bedrivs tillsammans med trygghetsrådet TRS och Svensk Scenkonst. I dag finns även denna form inom dansens område, den s.k. Dansalliansen.

En viktig fråga han för under sin tid som ordförande har varit att ordna med pensionsavtal. För dansarnas del kvarstår dock frågan.

– Det är inte bara gruvarbetare som inte kan utföra sitt arbete när de blir äldre, även dansare blir utslitna, men det finns inte i justitiedepartementets föreställningsvärld. De har dock svårt att få andra jobb, då de inte har gjort något annat i livet än att dansa.

Dansarna har det också mer problematiskt på lönesidan, där de har

betydligt svårare att ordna med sidoinkomster än vad andra grupper inom Teaterförbundet har.

Även upphovsrättsfrågor har varit ett viktigt område under hans ordförandetid. Bland annat utvecklades av SAMI för att ha kontroll över ersättningar från offentliga framföranden av artister och musiker, har varit betydelsefullt. Även den aktuella frågan med nedladdning på Internet kommer upp till diskussion.

– Särskilt äcklas jag utav företag på nätet, såsom Pirate Bay, vilka tjänar pengar på nedladdning av upphovsrättsskyddade verk, menar han. Han medger dock något försonande att han kan tycka att det finns en rätt rar kultur kring ungdomarna som tankar ner filer.

Vad har då varit det roligaste som fackordförande?

– Det allra roligaste har varit att hålla tal inspirerade av den klassiska romerska talekonsten och just där kunna vara på gränsen till oförskämd gentemot sina motståndare!

Med andra ord en fackordförande där skådespelarkonsten alltid har legat nära till hands.

Av Lars Lundqvist

Arkivarie

Thomas Bolmes uppdrag

Ordförande i frilansavdelningen i Teaterförbundet, 1972

2:e vice ordförande i Teaterförbundet, 1976

Ordförande i Teaterförbundet, 1979-2006

President i FIA (Internationella skådespelarunionen) 1992-

Göteborgs postbibliotek – bildning för posttjänstemännen

”År 1861 hade fråga väckts om bildande af ett postbibliotek vid Göteborgs postkontor, men föränledde då ej till vidare fullföljd, hvarefter frågan ånyo upptogs af Herr Postdirektören och Riddaren G Ameen, som utfärdade en inbjudning och såsom grundfond till ett sådant bibliotek skänkte, den 14 augusti 1873, under vissa förutsättningar Tjugofem Riksdaler.”

Så lyder inledningen till en historik över Göteborgs Postbibliotek. Den skrevs inför konstitueringen av biblioteket den 8 december 1873.

I leveransen, som kommit in till TAM-Arkiv från ST-Post finns protokoll, korrespondens och räkenskaper från åren 1873 till 1897 samt en samling böcker bevarade från Postbiblioteket.

Göteborgs Postbibliotek får ses som en föregångare till de fackliga organisationerna. Olika samman slutningar av tjänstemän verkade i slutet av 1800-talet för att höja den allmänna bildningsnivån inom gruppen. Ibsen, Björnson och flera andra framstående författare finns representerade, liksom historieböcker och hembygdsskildringar från Göteborgs-trakten. Den äldsta bok vi funnit i samlingen är ”Americas Historia, författad af Doctor M. Robertson”. Den trycktes i Stockholm hos Johan Pehr Lindh 1797.

I de ursprungliga stadgarna från 1873 kan man läsa att biblioteket skulle bestå främst av facklitteratur men senare tillkom även skönlitterära verk.

I stadgarna för föreningen Göteborgs Postbibliotek, skrivna den 8 december 1873 kan man läsa: § 1 ”Biblioteket skall bestå af: Språk- och Geografiska arbeten, såsom lexika och kartor, författningssamling-

ar, kursböcker, matriklar, postlitteratur m.m. samt i den mån inkomsterna sådant medgifva, äfven af en eller annan tidskrift eller tidning”. Ur förslag till förändrade stadgar, från 1881 har man formulerat: ”Biblioteket skall företrädesvis bestå af arbeten i språk, geografi, historie- och statskunskap samt populärt bearbetad praktisk vetenskap i allmänhet äfvensom postlitteratur. I det sålunda uppräknade inbegripas lexika, kartor, författningssamlingar, matriklar, kursböcker m.m. äfvensom resebeskrifningar o.d. Skönlitteratur, med undantag i allmänhet för romaner, är icke utesluten från föremålen för Föreningens bokinköp; likaså icke heller en eller annan tidskrift eller tidning”.

Det framkommer dels att man haft svårighet att få in posttjänstemännens medlemsavgifter till biblioteket, dels att böckerna inte blev utlånade och lästa i den grad man kunde önskat. Man föreslog bl.a. att cirkulera böckerna mellan medlemmarna.

I ett brev till styrelsen den 28 januari 1875 konstaterar uppborrdsmannen Agathus Hallberg att ”det minskade intresse för biblioteket som flertalet av deltagarna synts visa genom sin motvilja och liknöjdhet att erlägga de stadgade kvartalsavgifterna, hufvudsakligen legat deri, att nämnda avgifter varit för höga i förhållande till det gagn af biblioteket de för närvarande kunna ha. De ha nemligen ej tillräckligt varit genomträngda av idéen att bilda ett bibliotek för framtiden”.

I ett brev den 16 mars 1875 nämner han att hälften av delägarna utträtt förra året. Därför föreslår han att avgiften, som f.ö. är satt i proportion till delägarnas årsinkomster, sänks.

Ur protokoll från den 5 decem-

ber 1875: ”Likaledes redogjordes för de böcker, som under årets lopp blifvit inköpta, men som icke tycktes hafva blifvit synnerligen begagnade. Ordföranden framhöll de olika sätt, man betingat sig af för att befordra läsning nemligen dels att låta böckerna cirkulera dels genom anslag tillkännagifva, hvad biblioteket tid efter annan tillegnat sig; men det förra hade befunnits behäftadt med åtskilliga olägenheter, och det senare ej heller tillfredställande. Efter någon diskussion om: ‘Hvilket är det bästa sättet att befordra läsning’, hvilken diskussion vid ett nästa sammanträde skulle fortsättas, uttalades temligen allmänt den åsigt, som ej heller vare fremmande för bibliotekets grundidé, att, om och när kassan så medgifver, äfven skulle anskaffas några lättare arbeten, såsom resebeskrifningar, historiska berättelser m.m.”.

Någon form av cirkulation har uppenbarligen förekommit långt senare, eftersom en kortare cirkulationslista från 1913 återfinns i en av bibliotekets bevarade böcker.

Efter 1897 har biblioteket fortlevt i någon form inom Posttjänstemännens förenings Göteborgssektion som bildades i slutet av 1890-talet. De yngsta bevarade böckerna från samlingen dateras till 1910-talet. Det numrerade bokbeståndet uppgick då till närmare 500 titlar.

Av Anna Bäckheden och Jim Löfgren

TAM-Arkiv

TAM-Arkivs medlemmar 1 oktober 2007

Akademikerförbundet SSR, Civilekonomerna, DIK, Fackförbundet ST, Farmaciförbundet, Finansförbundet, Förhandlings- och samverkansrådet (PTK), Försvarsförbundet, Försäkringstjänstemannaförbundet (FTF), Journalistförbundet, Kyrkans Akademikerförbund (Kyrka), Lotsförbundet, Lärarförbundet, Lärarnas Riksförbund (LR), Nordiska Finansanställdas Union (NFU), Offentliganställdas Förhandlingsråd (OFR), Polisförbundet, Sif, SKTF, Skogs- och lantbrukstjänstemannaförbundet (SLF), Svenska Folkhögskolans Lärarförbund (SFHL), Sveriges Fartygsbefälsförening (SFBF), Sveriges Tandläkarförbund, Teaterförbundet (TF), Tjänstemannaförbundet HTF, Tjänstemännens Centralorganisation (TCO), Tull-Kust, Vårdförbundet, Yrkesföreningen Miljö och Hälsa (YMH).

TAM-Arkiv

Post- och besöksadress: Grindstuvägen 48-50. 167 33 Bromma

Telefon växel: 08-54 54 15 60. Telefax: 08-31 71 76

E-post: tam-arkiv@tam-arkiv.se

Hemsida: www.tam-arkiv.se

Postgiro: 487 40 99-7